

CAZİBE MERKEZLERİNİ DESTEKLEME PROGRAMI TÜRKİYE TECRÜBESİ: BAŞARILAR VE BAŞARISIZLIKLAR

Süleyman TOY*
Ozan GÜNDÜZ†

Özet

Büyüme kutupları oluşturmak adına yerleşim yerlerinin kademelemesine dayalı olarak Türk planlama otoriteleri ve resmi yetkililer Doğu Anadolu Bölgesinde Malatya, Elazığ, Erzurum ve Van, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa, Karadeniz Bölgesinde Samsun ve Trabzon ve İç Anadolu Bölgesinde ise Konya, Kayseri ve Sivas olmak üzere 12 kent merkezini içine alan ve ülkede ilk defa uygulanan çok farklı bir finansal destek yaklaşımı geliştirdiler ve adına “Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı” (CMDP) dediler. Her bir kent merkezi için yaklaşık 100 milyon TL’lik bir kaynağın merkezi bütçeden aktarılması planlanan programın amacı sadece kent merkezlerinde seçilen projeleri uygulamaktır. Bahsi geçen program Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde hazırlanmış olup 2010 yılından beri bahsi geçen kent merkezlerinde yerel aktörlerin iş birliği ve Kalkınma Ajanslarının koordinasyonu ile uygulanmaya devam etmektedir. Bu çalışmanın amacı CMDP hakkında öz bilgiler sunarak uygulana projelerden elde edilen tecrübeleri olumlu ve olumsuz yönleri ile aktarmaktır.

Anahtar kelimeler: CMDP, Kalkınma Ajansları, Proje

TURKISH EXPERIENCE OF ATTRACTION CENTERS SUPPORTING PROGRAM; SUCCESSES AND FAILURES

Abstract

Based on gradation of the settlement areas in order to create growth poles, Turkish planning authorities and governments began to implement for the first time a very different financial support approach so called

* Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, suleyman.toy@atauni.edu.tr.

† Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), ozan.gunduz@kudaka.org.tr.

“supporting attraction centers”, which includes 12 city centres, Malatya, Elazığ, Erzurum and Van in East Anatolia, Gaziantep, Diyarbakır and Şanlıurfa in Southeast Anatolia, Samsun and Trabzon in Blacksea and Konya, Kayseri and Sivas in Middle Anatolia Regions. The aims of such a program in which nearly 100 million Turkish Liras was planned to be granted from central budget for each city centre to implement the selected projects in only city centres. Mentioned program was prepared in the 9th National Development Plan term and has still been carried out since 2010 in the mentioned cities with the collaboration of local actors with the coordination of newly founded Regional Development Agencies in the cities. Aim of the present study is to give brief information about the “supporting attraction centres program” and the projects being conducted in the scope of the program in each city and consider the positive or negative sides of the experiences related to the program.

Keywords: *supporting attraction centres program, development agencies, project*

1. GİRİŞ

Bölge içi ve bölgeler arası sosyo – ekonomik gelişmişlik farkları her ne kadar insanoğlunun yerleşik hayatı benimsemesiyle ortaya çıksa da sanayi devrimi sonrası, daha önce hiç görülmedik bir üretim ve tüketim tipinin ortaya çıkışı ile sermaye ve üretim tesisleri yer seçer hale gelmiştir. Sanayi devrimi öncesi üretim sistemleri üzerinde genel olarak coğrafya etkili iken, sanayi üretimine geçişle birlikte sermaye birikiminin belirlediği süreçler ortaya çıkmış (Eşiyok, 2002) ve sermaye birikim alanları en etkili, kalıcı ve baş edilmesi gerektiği düşünülen gelişmişlik farklılıklarına neden olmuştur.

Bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına dönük olarak geçtiğimiz yüzyılın özellikle ikinci çeyreğinden (1930’lardan itibaren) itibaren başlayan çalışmalar, tartışmalar ve girişimler dönem dönem aktör, araç ve yöntem değişirse de (devletçi yaklaşım, piyasa ekonomisi, yerel kalkınma) bugün hala gelişmeye devam etmektedir.

Bu çabalardan biri olarak ortaya çıkan ve bugün de etkili bir politika aracı olabileceği düşünülen büyüme kutupları teorisi (growth poles theory) temelde gelişmemiş ülkelerde gelişmeyi başlatmak, gelişmiş olanlarda ise bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak için durağan alanlarda “kalkınma kutbu” adı verilen gelişme merkezlerinin oluşturulmasını hedeflemektedir (Eşiyok 2002). Aslında bu teorinin ortaya çıkışında her bölgenin kendi şartlarının kalkınma farklılıklarına neden olduğu ve büyüme kutuplarının kendiliğinden ortaya çıktığından bahsedilebilir (Gelici 2014). Teoriye göre kalkınma öncelikle bazı bölgelerde başlar ve bölgesel kutup haline gelen noktalarla temas içerisinde olan diğer alanlar kademeli olarak kalkınır (Perroux, 1961).

Türkiye dış dünyada gelişen olaylara göre şekillenen yapısını ekonomi politikalarında da göstermiştir. Örneğin, dışarıda devletçi politikaların ağırlıklı olduğu dönemlerde Türkiye’de de dışarıya göre daha uzun sürse de devletçi politikaların hüküm sürdüğü bir dönem gerçekleşmiştir. Planlı döneme geçişle beraber bu etkiler planların genel özelliklerine de yansımış ve 1960 öncesi dönem ağırlıklı devletçi iken 1960-1980 arası dönemde yapılan ilk planlar karma ekonomiyi baskın biçimde öncelemiştir. 1980-2000 arasında ise planlarda liberal ve strateji bazlı bir yaklaşım izlenmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2016). Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasını amaçlayan politikalar arasında planlı dönemde büyüme kutupları yaklaşımı her zaman var olmuştur. Bu dönemde uygulanan bölgesel politikaların temelinde, ekonomik faaliyetlerin dağılımını etkilemek suretiyle, gelişmenin belirli merkezlerde toplanmasının önüne geçilmesi ve alt merkezler geliştirerek dengeli bir kalkınmanın sağlanması düşüncesi yatmaktadır (Özgür, 2011). Örneğin, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972) bölgeler içinde dengesizliklere neden olarak büyüme kutupları oluşturmayı ve dengeli bir kalkınmayı hedeflemekteydi. Ardından Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979 – 1983) döneminde ilk defa

yerleşim birimleri kademelenmesi önerilmiş ve DPT tarafından 1982 yılında tamamlanmıştır (DPT 1982). Bu çalışmada ortaya konan 7 bölge bir sonraki plan döneminde (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı; 1985-1989) 16 fonksiyonel bölge olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmaların tamamı üzerine inşa edilen ve uygulamaya geçilmeye başlanan dönem ise 2007-2013 yılları arasındaki Dokuzuncu Kalkınma Planı dönemi olmuştur. Mekânsal odaklanmanın kent merkezleri olduğu bu yeni dönemde Cazibe Merkezleri olarak adlandırılan ve bir program (Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı; CMDP) dâhilinde önceden belirlenen projeleri devlet tarafından desteklenecek olan büyüme kutuplarında ekonomik hareketliliğin başlayacağı, sermaye birikiminin olacağı ve ilişkili alanlarını da olumlu etkileyeceği düşünülmektedir. İlki 2008 yılında Diyarbakır’da pilot olarak başlatılan stratejik projelerden sosyo-ekonomik kalkınma sorunlarının çözümü için farklı aktörleri bir araya getirmesi ve birlikte iş yaptırması beklenmektedir. CMDP hazırlık aşamasında ön strateji belgeleri belirlenen merkezler için hazırlanmış, paydaş analizleri yapılmış ve program belgesi ortaya konularak Yüksek Planlama Kurulu (YPK) Kararı alınmıştır. Programın hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla belirlenen stratejik projelere 2008 – 2012 ve sonraki plan döneminde kaynak aktarılması öngörülmüş ve gerçekleştirilmiştir (DPT, 2008).

2. CAZİBE MERKEZLERİNİ DESTEKLEME PROGRAMI (CMDP)

Büyüme kutupları teorisinin Türkiye yansıması olarak değerlendirilebilecek CMDP, kendinden önceki çalışmaların (7 ve 16 bölgeli kademelenme çalışmaları) somutlaştırılmış ve uygulamaya geçmiş halidir. Programın uygulanmasını öngören Dokuzuncu Kalkınma Planı, “bölgesel gelişme politikasının merkezi düzeyde etkinleştirilmesi” önceliği altında *“kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekânsal*

önceliklendirme ve odaklanma sağlanması, başta az gelişmiş bölgelerde olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri belirlenmesi ve bu merkezlerin ulaşılabilirliğinin, fiziki ve sosyal altyapısının iyileştirilmesi”nden bahsetmektedir. Uygulamasına da aynı plan dönemi içinde başlanan CMDP’nin 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı döneminde de devam etmesi öngörülmüştür. Planda ülke içi göçün son yıllarda daha fazla oranda bölgelerin kendi içlerinde gerçekleşmediği, Düzey-1 bölgeleri itibarıyla özellikle Doğu ve Batı Karadeniz, Ortadoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde gelişmiş çekim merkezi niteliğinde büyük şehirler bulunmadığından daha çok İstanbul’a yöneldiği belirtilmektedir. Bu durumu bir ölçüde değiştirmek için, 2008 yılından itibaren ülkenin orta ve doğusundaki bazı önemli şehirlerin çekim merkezine dönüştürülmesini amaçlayan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, Diyarbakır, Erzurum, Şanlıurfa ve Van’da uygulanmaya başlandığı bildirilmektedir.

Bölgesel kalkınma açısından en üst ölçekteki strateji dokümanı olan Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisinde (BGUS; Kalkınma Bakanlığı, 2014) cazibe merkezleri “bölgesel büyüme odakları” olarak tanımlanmıştır. Söz konusu strateji belgesinde ülkenin doğusunda çekim merkezi niteliğinde bölgesel büyüme odakları oluşturulacağı böylece nispeten düşük gelirli yörelerde kalkınmayı tetikleyecek ve daha dengeli kalkınmayı sağlayacak merkezlerin destekleneceği, mevcut ekonomik ve sosyal gelişmişlik durumu ve altyapı imkânları açısından bölgesi için cazibe merkezi konumunda olan ve bulunduğu bölgenin kalkınması açısından önemli fonksiyonlar sunabilecek bu alanların gelişiminin sağlanacağı belirtilmektedir.

CMDP kapsamında gelişme potansiyeli bulunan belirli kent merkezlerinin desteklenmesi ile kısa dönemde ilgili merkezin, bulunduğu bölge içinde bir gelişmişlik farkı yaratacağı öngörülmektedir. Uzun dönemde ise merkezde

gerçekleşen sosyo-ekonomik kalkınmanın çevreye yayılması ile bölge içi gelişmişlik farklarının yanı sıra ulusal düzeyde bölgesel gelişmişlik farkını azaltması beklenmektedir (DPT, 2008).

CMDP'nin temel özelliği kısıtlı kaynakların etkin kullanılması amacı doğrultusunda program kapsamında önceden tanımlanmış stratejik projelerin desteklenecek olmasıdır.

2.1. Programın Amacı ve Öncelik Alanları

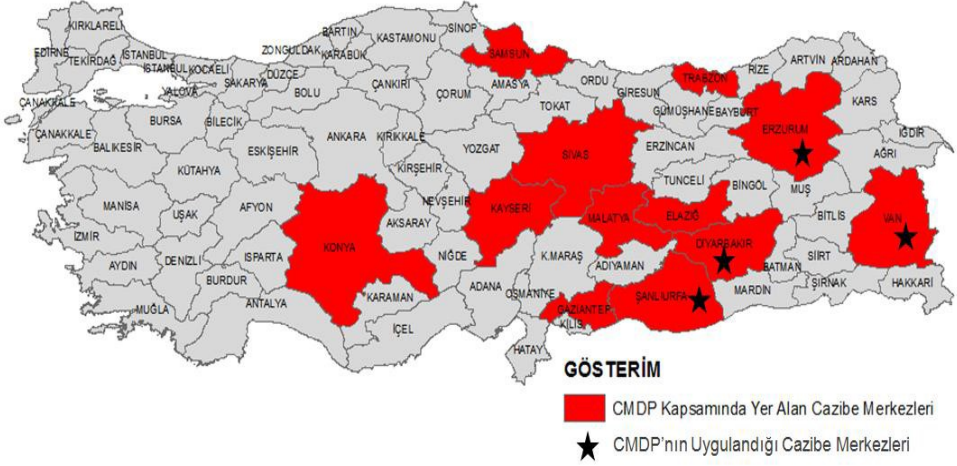
Programın hazırlandığı dönemdeki adıyla DPT, bugünkü Kalkınma Bakanlığı, programın pilot uygulaması olan Diyarbakır için bir program belgesi hazırlamış (DPT, 2008) ve bu belge daha sonraki uygulamalar için de temel teşkil etmiştir. Bu belge içerisinde CMDP'nin odağındaki kent merkezlerinin buldukları bölgelerde gelişmişlik açısından farklılıklar oluşturacağı ve uzun vadede ise, yakalanan sosyo-ekonomik kalkınmanın çevreye yayılmasının hem bölgeler içi gelişmişlik farklarının giderilmesini hem de bölgeleri ülke ortalamasına çekmesini sağlayacağı beklenilmiştir. Bu anlatılanlar ışığında; CMDP'nin genel amacı, merkezlerde “gerçekleşen sosyo-ekonomik kalkınmanın çevre merkezlere yayılması” ve “ulusal düzeyde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkıda” bulunulmasıdır (DPT, 2008). Program için belirlenen temel amaç ise “Görece az gelişmiş bölgelerde, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek kent merkezlerine sağlanan stratejik desteklerle, söz konusu kent merkezlerinin ekonomik kalkınmasına ivme kazandırılması ve nihayetinde kalkınmanın çevre merkezlere de yayılarak iç göçün kendi bölgesi içinde tutulmasıdır” (DPT, 2008). Bu amaçlara uygun olarak merkezlerde gerçekleştirilecek öncelikler; yerel potansiyelleri kullanarak kalkınma, fiziki ve sosyal altyapıyı ve erişilebilirliği iyileştirme ve yerel aktörler arasında işbirliğini güçlendirme konularına odaklanmıştır.

2.2. Programın Kurumsal Çerçevesi

CMDP merkez ve yerelin koordinasyonun sağlanması üzerine kurulu bir yapılanmaya dayanmaktadır. Merkezi düzeyde işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasından Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü sorumludur. Her bir cazibe merkezinde program kapsamında yürütülen proje uygulamalarını takip etmek ve yerelde koordinasyonu sağlamak ise bölgesel kalkınma ajansları tarafından gerçekleştirilmektedir. Her bir cazibe merkezinin bağlı olduğu kalkınma ajansı uygulanan projeleri izleyerek projelere ait fiziki ve nakdi gerçekleştirmeleri, uygulamada karşılaşılan sorunları ve projelerin tamamlanma zamanı veya maliyetleri üzerinde etki eden/edebilecek riskleri içeren “program izleme raporlarını” hazırlayarak Kalkınma Bakanlığına sunmakla sorumludur.

Cazibe merkezleri başlangıçta kent merkezleri olarak belirlenip sadece kent merkezlerinde yer seçen projeler kabul edilse de “2015 yılı CMDP Uygulama Usul ve Esasları” (Kalkınma Bakanlığı, 2015) gereğince kent merkezi dışındaki önemli projeler de kabul edilmeye başlanmıştır. Merkez seçimlerinde sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (SEGE 2004’e göre ilk 60 içinde olma), nüfusu (250.000 ile 1.000.000), hizmet sektöründeki istihdam oranı (%35), havaalanı ve üniversiteye sahip olma ve coğrafi bölge (Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu ile Karadeniz Bölgeleri içinde olma) kriterini sağlama şartları dikkate alınmıştır. Söz konusu kriterler kullanılarak yapılan analiz sonucunda Malatya, Elazığ, Erzurum, Van, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Samsun, Trabzon, Konya, Kayseri ve Sivas olmak üzere 12 kent cazibe merkezi olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

Şekil 1. Cazibe Merkezi olarak belirlenen kentler

Kaynak: Gelici, 2014

3. CMDP KAPSAMINDA UYGULANAN PROJELER

CMDP, belirlenen merkezler için önceden tanımlanmış stratejik projelerin desteklenmesi şeklinde hayata geçirilmektedir. Stratejik projeler, farklı aktörlerin etkin olarak rol aldığı, cazibe merkezinin sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik sorunların çözümünü hedefleyen ve cazibe merkezine katma değer sağlayacak projeler olarak tanımlanmaktadır (DPT 2008).

Bu doğrultuda 2007 yılı kamu yatırım programında on iki ilin cazibe merkezi olarak belirlenmesinin ardından programın pilot uygulaması 2008-2010 dönemi için 51 milyon TL kaynak aktarılarak Diyarbakır'da başlatılmıştır. Diyarbakır pilot uygulaması 2008-2010 yılları arasında tamamlanmış olup toplam 27 ay süre içerisinde 15 proje uygulanmıştır (KaracadağKA 2015).

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'na Diyarbakır'ın yanı sıra 2011 yılında Erzurum, Şanlıurfa ve Van illeri, 2013 yılında Gaziantep, 2015 yılında ise Elazığ, Sivas ve Malatya illeri dâhil edilmiştir. 2011-2014 yılları arası dönemde programa toplam 308 milyon TL tutarında kaynak aktarılmıştır. 2015 yılında ise programa 90 milyon TL kaynak tahsis edilmiştir.

Cazibe merkezi programı kapsamında şu ana kadar dört kent merkezinde toplam 20 adet proje uygulanmaktadır (Tablo 1). 2011 yılından itibaren projelerin yerel düzeyde izlenmesi ve değerlendirilmesi Karacadağ, Doğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu ve İpekyolu Kalkınma Ajansları tarafından yürütülmektedir. Projelerin uygulanmasından ise proje yürütücüsü olan kurum ve kuruluşlar sorumludur.

Dört cazibe merkezinde uygulanan projelere bakıldığında projelerin çoğunlukla kentlerin kültür, kongre ve kış turizmi gibi alanlardaki turizm potansiyelini değerlendirmeye yönelik turizm altyapısını geliştirme projeler olduğu görülmektedir (KUDAKA, 2015).

Tablo 1. CMDP kapsamında yürütülen projeler

Cazibe Merkezi	Proje Adı	Proje Yürütücüsü	Proje Bütçesi (TL)
ERZURUM	Kültür Yolu Projesi	Erzurum Büyükşehir Belediyesi	95.689.578,22
	Üç Kümbetler Çevresinin Yenilenmesi ve İyileştirilmesi	Erzurum Yakutiye Belediyesi	55.838.905,60
	Yüksek İrtifa Sporcu Kampı Projesi	Erzurum Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü	6.988.131,31
	Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren KOBİ'lere Yönelik Kredi Destek Programı	KOSGEB	3.400.000,00
DIYARBAKIR	Şeyh Mutahhar Cami Minaresi Restorasyon Projesi	Diyarbakır Valiliği	566.867,55
	Diyarbakır Kültürel Mirasının Projelendirilmesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	3.413.429,40
	Diyarbakır Evlerinin Turizme Kazandırılması Projesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	2.118.400,00
	Ulu Cami ve Hanlar Çevresi Renovasyon Projesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	694.131,98
	Diyarbakır Surlarının Turizme Kazandırılması Projesi	Diyarbakır Kültür Turizm İl Müdürlüğü	7.117.951,42
	Diyarbakır Kültürel Mirasının Tanıtımı Projesi	Diyarbakır Valiliği	2.812.000,00
	Kulp İpek Üretim Merkezi	Kulp Ziraat Odası	1.845.554,00
	Diyarbakır İçkale Surlarının Restorasyonu Projesi	Diyarbakır Valiliği	7.195.636,76
	Diyarbakır Şehzadeler Konağının Projelendirilmesi Projesi	Diyarbakır Valiliği	301.624,00
ŞANLIURFA	Kale Eteğinin Turizme Kazandırılması Projesi	Şanlıurfa İl Özel İdaresi	25.922.565,55
	Sokak Cephe İyileştirme ve Kültür Adası Projesi	Şanlıurfa İl Özel İdaresi	21.021.200,00
	Şanlıurfa Kültürel Mirasının Tanıtımı Projesi	Şanlıurfa Valiliği	2.730.400,00
	GAP Vadisi Projesi Proje Çizimi	Şanlıurfa İl Özel İdaresi	500.000,00
VAN	Tekstil Kent Projesi	Van İl Özel İdaresi	34.597.307,00
	Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi Projesi	Van İl Özel İdaresi	13.034.000,00
	Urartu Müzesi Projesi	Van İl Özel İdaresi	31.341.877,00

Kaynak: Sorumlu Kalkınma Ajanslarından derlenmiştir.

4. DEĞERLENDİRME; CMDP'DE BAŞARIYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE ÖNERİLER

CMDP, düşük gelirli bölgelerde kalkınma etkisi güçlü, faaliyet ve yatırımların belirli kentlerde yoğunlaştırılması suretiyle bu kentlerde gelişme dinamiklerinin hızlandırılması amacını taşımaktadır. Böylelikle bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak suretiyle gelişmenin ülke geneline yaygınlaştırılması ve düşük gelirli bölgelerden kaynaklanan göç dinamiklerinin dengeye ve istikrara kavuşturulması hedeflenmektedir. 2008 yılından beri uygulanan Programda toplam 5 adet il merkezine (Diyarbakır, Şanlıurfa, Erzurum, Van ve Gaziantep) yaklaşık 350 milyon TL tutarında kaynak aktarılmıştır. Ancak programın bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak şeklindeki iddialı hedefi dikkate alındığında yaklaşık 7 yıllık süreçte beş il için ayrılan kaynağın son derece yetersiz olduğu dikkat çekmektedir.

CMDP'ye yönelik YPK kararları incelendiğinde 2010 YPK kararında programın merkezi düzeyde izlenmesi ve değerlendirilmesi, sorun ve ihtiyaçların tespiti, çözüm önerilerinin görüşülmesi ve gerekli tedbirlerin alınması; sorumlu kurum ve kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonun sağlanması amacıyla DPT Müsteşarlığının ilgili Müsteşar Yardımcısı başkanlığında; İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığının ilgili Genel Müdürlerinden; Erzurum, Şanlıurfa ve Van Valilerinden; ilgili diğer kurum ve kuruluşlar ile gerektiği durumlarda davet edilen proje yürüten diğer kurumların üst düzey temsilcilerinden oluşan Program Yönlendirme Komitesinin oluşturulduğu, programın etkili ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlamak üzere komitenin yılda en az iki defa toplanacağı kararlaştırılmıştır. Benzer şekilde; 2010 YPK kararı ile proje sahibi ve proje ortağı kurum ve kuruluşların illerindeki üst düzey yetkilileri ve ilgili Kalkınma Ajansı Genel Sekreterlerinin katılımı ile il Valilerinin

başkanlığında illerde oluşturulan ve programdaki ilerlemeleri ve olası problemleri tespit etmek üzere en az üç ayda bir veya gerekli olduğunda toplanan Cazibe Merkezi İl Koordinasyon Kurullarının oluşturulması kararlaştırılmıştır.

CMDP'ye yönelik 2011 YPK kararı incelendiğinde yukarıda bahsedilen Program Yönlendirme Komitesi ve Cazibe Merkezi İl Koordinasyon Kurullarının kaldırılmış olduğu, programın yerel düzeyde izlenmesi ve değerlendirilmesi görevinin Valiliklerden alınarak Kalkınma Ajanslarına tevdi edilmiş olduğu görülmektedir. Programın merkezi ve yerel düzeyde koordinasyonu noktasında Kalkınma Bakanlığı ve Kalkınma Ajansları yalnız başına kalmıştır. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı gibi büyük ölçekli bir programın gerek merkezi gerekse yerel düzeyde izlenmesi ve değerlendirilmesi aşamasında ilgili kurum ve kuruluşların devreden çıkarılması programın merkezi ve yerel seviyede sahiplenilmesi ve başarıyla uygulanması konularında olumsuz etkilere yol açmıştır.

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı uygulanan illere (Diyarbakır, Şanlıurfa, Erzurum ve Van) DPT tarafından 2010 yılında hazırlanan CMDP Belgelerinde illerin tümü için öncelikli müdahale alanı olarak turizm belirlenmiştir. Nitekim 2010 yılı sonrasında söz konusu illerde uygulanan CMDP projelerinin hemen hemen tamamının ildeki turizm altyapısının geliştirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Bu kapsamda Cazibe merkezlerinin turizm altyapısının geliştirilmesiyle turizm sektöründe sağlanacak gelişmenin turizm değer zincirinde yer alan alt sektörlerde çarpan etki yaratarak kent merkezinin cazibe merkezine dönüşeceği planlanmıştır. Ancak bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma ve batıya olan ülke içi göçü azaltma temel amaçlarını güden CMDP'de özellikle bölgedeki istihdamın artırılması suretiyle göçün bölge içinde tutulması noktasında önemli bir role sahip olan sanayi sektörüne yönelik projelere destek

vermemiş olmasının program başarısını olumsuz etkileyen faktörlerden biri olduğu düşünülmektedir.

Öte yandan CMDP'ye ilişkin mevzuat belgeleri incelendiğinde program kapsamında kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu yararına çalışan dernek ve vakıflara, üniversitelere, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına, il özel idarelerine, belediyelere ve mahalli idare birliklerine kaynak kullandırılabilirdiği dikkat çekmektedir. CMDP kapsamında desteklenen projelerin sahipliğinin sadece kar amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlarda bulunması, bölgesel gelişme noktasında kilit role sahip özel sektörün Programa dâhil edilmemiş olması CMDP'nin başarısını olumsuz etkileyen diğer bir önemli faktördür.

CMDP'nin uygulanmaya başlandığı 2011 yılından itibaren gelinen noktada Diyarbakır, Şanlıurfa, Erzurum ve Van illerinde 20 adet proje yürütülmekte iken söz konusu projelerdeki nakdi gerçekleştirme oranı ortalama %50 seviyesindedir. Bu noktada büyük bütçeli ve uzun vadeli projelerin uygulaması sürecinde yerel kurumsal kapasite yetersizliği diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, Program kapsamında bölgenin sorunlarının tespit edilmesinde ve çözüme yönelik projelerin geliştirilmesinde özel sektör, üniversite ve STK'ların katkısının bölge aktörlerinin katılımının sınırlı olması kaliteli ve ihtiyaca yönelik projelerin üretilmesinin önünde önemli bir sorun olarak görülmektedir. 2015 yılında yapılan yeni bir uygulama ile mevcut durumda devam ettirilmesinde zorluk çekilen projelerin yerine yeni proje fikirlerinin olgunlaştırılması ve uygulamaya sokulması resmiyete kavuşturulmuş ve proje fikirleri toplanarak desteklenmeye hak kazanan projeler 2016 yılının Şubat ayında belirlenmiştir. Bu projelerde yer seçimi olarak merkezlerin dışına da çıkılmış olması olumlu bir yaklaşım olsa da büyük bütçeli projelerde uygulama aşamasında insan

kaynaklarının yetersizliğine ve sahiplenmeye dönük yeni ve daha etkin tedbirler alınmasının gerekliliği ortadadır.

KAYNAKÇA

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985 – 1989)
www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/.../plan5.pdf

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007 – 2013)
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/1/plan9.pdf>

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979 – 1983)
www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/.../plan4.pdf

DPT (1982), *Türkiye'de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi - Ülke Yerleşme Merkezleri Sistemi CiltI-II.*, T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.

DPT, (2004). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2004)*, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı Yayını.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilce.pdf>.

DPT, (2008). *Ek I. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Diyarbakır Pilot Uygulaması Program Belgesi*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü AB Bölgesel Programları Dairesi.

Eşiyok, B.A., (2002). *Kalkınmada Bölgesel Farklılıklar Büyüme Kutupları ve GAP (Tespitler ve Çözüm Önerileri)*. GA – 02-4-13. Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2002-GA/GA-02-04-13_Kalkinmada_Farkliliklar_Buyume_Kutuplari_ve_GAP.pdf

Gelici, Z., (2014). *Türkiye'de Yeni Bir Bölgesel Politika Aracı Olarak Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968 – 1972)
<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>

Karacadağ Kalkınma Ajansı, (2015). *Karacadağ Kalkınma Ajansı 2015 yılı Ara Faaliyet Raporu*.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2014). *Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS 2014 – 2023)*. Bölgesel Gelişme Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara. 154 sayfa.

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2015). T.C. Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü 2015 Yılı CMDP Uygulama Usul ve Esasları ile ilgili 02-E.161 sayılı yazı

T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2016). Kalkınma Bakanlığı. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/BesYillikKalkinmaPlani.aspx>

KUDAKA (2010). *Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Erzurum öneri projeleri*. www.kudaka.org.tr

KUDAKA, (2015). *Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Erzurum Uygulaması Program İzleme Raporu*.

Özgür, M., (2010) *Bölgesel Kalkınma*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi.

Perroux, F. (1961). L'arme motrice dans une region, et la region motrice, in: *Theorie et Politique de l' Expansion Regional*, pp. 301- 327. Liege: Bibliotheque de l' Institut de Science Economique de l' Universitede Liege.